

Hármas tűzvész két évszázaddal ezelőtt Sopronban¹

Hetek óta tartó hőség és szárazság után, 1808. július 19-én (kedden) és 22-én (pénteken) ebéddidőben, egy körül, 24-én (vasárnap) viszont hajnali félöt tájban kapott lángra más-más helyen Sopron külvárosa. A város nyolcszázalig alig több házából 344-et érte a csapás. (204 + 95 + 45 ház a megoszlás.) Annak ellenére, hogy bőséggel maradtak meg túlnyomóan német leírások, részben latin (itt nem idézett magyar) hivatalos iratok, a borzalmas tragédiát az alig egy évvel később bekövetkezett francia megszállás annyira elhomályosította, hogy az utókor alig-alig szól róla. Különösen fájó, hogy a helyi tűzoltóság 140 évről 2006-ra összeállított reprezentatív kiadványban, az előzményekben, a téma egy sort sem kapott. Annyira nem, hogy Csataki Endre ott egyébként közölt 1941. évi (Évszázados harc a vörös kakas ellen Sopronban e.) cikksorozatából éppen az ezt tárgyaló III. fejezetet hagyták ki.

Pedig annyit talán megérdemel a lakosságnak az oltásban tanúsított fáradhatatlan erőfeszítése, a tűzrendészeti szabályzat újra fogalmazása, egyáltalán a város vezetőinek kitartó szervező munkája támogatások szerzésében, és az újjáépítésben, hogy összefoglalhassuk a két évszázaddal ezelőtt történeteket.

Az épen maradt Belvárost a belső városfalak, s előttük a vizesárok maradványai védték meg a tüztől. Ez a vész majdnem körös-körül a Lackner Kristóf által a XVII. század elején épített külső falakig, a rajtuk nyitott 7 kapuig, sőt helyenként azokon is túl terjedt. Túlnyomóan gazdapolgárok házait tette tönkre, de megrongálódott, vagy leégett több városi tulajdonú épület is, mint a Szarvas vendégfogadó, a városmajor, az Albert főherceg vértés ezred törzsének szálláshelyeként szolgáló lovassági kaszárnya, számos gárdistalak és mezőgazdasági épület.

A Sopron történetében legnagyobbnak mondott tűzvész 1676-ban a Belvárost rombolta porig, helyet adva az újjáépítésben a barokknak. A most tárgyalandó hármass veszedelem utáni helyreállítás ilyen stílusváltást nem hozott, de – részben az 1811-ben újra kiadott és a korhoz igazított tűzrendészeti szabályzatnak köszönhetően – az 1944–45. évi bombázásokig már ilyen mértékben többé nem támadt fel ismét.

Akkor a lakosok többsége német és evangélikus. Egy kortárs, alighanem szemtanú, Isten büntetését látja ebben, és ezért az eseményt Szodoma és Gomorra pusztulásához hasonlítja. A kinyomtatott költeményt a csornai kanonok, Drinóczy György mellékeli hatalmas munkájához. Mások szerint francia kémek gyűjtögtak. A szalma- vagy nádfedeles, földszintes lakóépületek, közöttük a hosszú, keskeny udvarok két oldalára önállóan telekkönyvezett, úgynevezett részházak padlásai tele frissen behordott szénával, az udvarok alkalmas helyein feltornyozott tüzelővel minden további okoskodás nélkül is megállapítható, hogy bőven adtak táplálékot a vörös kakasnak, még a gall kakas megjelenése előtt.

A város élén 1805. szeptember 26-tól Bezzeg János volt királyi testőr és Zólyom megyei evangélikus nemes állt mint polgármester. 1780-ban királyi rendelettel lett városi tanácsos, s egyúttal polgár is. 1808. augusztus 17-én, a tisztségviselők választásán a katolikus Morenich Gáspár követte, s maradt 1812-ig. Az innsbrucki rézműves családból származott ügyvéd 1770 óta polgár. Városkapitányok: Bezzegé Marthony Bertalan katolikus ügyvéd, Moreniché Aszmann János András evangélikus kereskedő, később tanácsnok. (A két nagy felekezet századokon át aggályosan vigyázott arra, nehogy egyikük sajátítsa ki mindkét legfőbb méltóságot.) Morenich 1808-ban már 70 éves. Minden lényeges irat alatt ott az aláírása, tehát fáradságot nem ismervé részt vett az irányító munkában.

Sopron a krónikák városa. Ennek megfelelően többen is megörökítették a tragédiát, közöttük szemtanúk. A Hazai és Külföldi Tudósítások soproni levelezője augusztus elsején írja: „... A' külső városunkban alig maradtott 10 ház épségben. Sok Polgárnak Vagyoná tellyesen semmivé lett.” A Preßburger Zeitung már július 28-án keltezi beszámolóját. Szövegelemzéssel megállapítható, hogy a szerző Fiedler János Reichard, aki valamivel később, 76 évesen, „szemüveg nélkül” írta le krónikájában a tűzvészeket és a francia megszállást.

¹ Pályamunkám a Győr–Moson–Sopron megye Szülőföldünk-pályázatáról első díjként az országos pályázatra jutott, ahol ugyancsak első díjjal tüntette ki a Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség zsürije. Ennek a 142 oldalas, 30 képpel illusztrált műnek terjedelmi okokból erősen rövidített változatát kapja most az olvasó. Ugyancsak rövidített változatban olvasható a Soproni Szemlében, az eredeti pedig a Nemzeti Múzeum Kézirattárában, valamint egy-egy példánya a Soproni Levéltárban, Könyvtárban és Múzeumban.

Michel János, aki mindössze néhány héttel a borzalmak után telepedett le Sopronban, úgy tudja, jegyzeteiből jóval később lediktált krónikájában, hogy kevés volt a tűzoltásra fogható férfiember, mert más vidékekre mentek el aratni.

Geiger Márton kosárfonó főleg a pozsonyi lap tudósítását felhasználva emlékezik meg a hármás tragédiáról. (Érdekes megállapítása, más nem említi, hogy a harmadik csapáskor a szél a lángot fogott zsinidelyeket tovább repítette a szomszédokra.) A városi dobos, Hannaweck József, gyerekei okulására írja le pontos „helyszíni tudósítását”.

Kis János szuperintendens, nem sokkal előbb került a városba lelkészként. Barátját, Kazinczyt értesíti: „*Mely nagy volt légyen a rémulés, tsak az tudhatja, aki látta s egyszersmind azokat a balgatag mende-mondákat is hallotta, mellyel az említett időközben széllyelszárnyaltak, amillyen p. o. az volt, hogy Napoleon plénuma minden magyarországi nevezetesebb városokat a végre kiküldött gyujtogatók által egészen elégettetni. Mi az egész belső várossal együtt tsak ugyan sérelem nélkül maradtunk ...*” Kis János akkor elhallgatta, hogy a városi mosóhelyen „rengeteg” fehéreneműjük pusztult el.

Fiedlert, mint leghitelesebbet, idézem: „... július 19., 22. és 24. rettenetes napjai voltak Sopronnak. Az elsőn, vagyis 19-én délután egy óraker váratlanul megszólalt a tűzharang. [A nyilván korábban is szabályozott jeladásokat összefoglalja az 1811-es tűzrendészeti szabályzat.] Mindenki azonnal rohant a veszély színhelyére. Minden erővel és minden eszközzel azon voltak, hogy megálljt parancsoljanak a terjedő lángoknak, ámde hiába. Rendkívüli gyorsasággal terjedtek szét az erős szél és a nagy szárazság következtében. (Mivel már több mint hat hete nem volt egy csepp esőnk sem, vízszint éjjel és nappal rendkívüli hőség tombolt, úgy, hogy a földeken majdnem minden kiszáradt.) És nemsokára elérte a Szentlélek-templom felett lévő városi szénapajta tetejét. Az ezáltal elhatalmasodott veszély minden lakost a legnagyobb zavarba ejtette. Sokan, akiknek oltaniok kellett volna, elsiettek a tűztől, hogy amennyire lehetséges, mentsék házaikat, és helyezték biztonságba legszükségesebb holmijukat. A tűz ezenközben nagyon is kiterjedt és rövid időn belül tizenegy különböző helyen kapott lángra. A veszély minden szempillantással nagyobb lett és pusztulással fenyegette az egész várost. Mindent, ami csak nagy sietve menthető volt, mivel nem akadt hely, ahol biztonságban lehetett volna, kicipeltek és kiszállítottak a földekre, ahol katonák őrizték. Ezalatt jöttek az emberek, mivel hallották a lövéseket és látták a sűrű fekete füstöt, nemcsak a szőlőhegyekből, hanem azokról a földekről, ahol már javában folyt az aratás. És sokan siettek ide segíteni a közeli helységekből tűzifecskendőkkel és más, oltásra való alkalmazhatósággal. Teljes erőbedobással és eszközzel azon voltak, hogy eloltsák a tüzet és ime, hál'istennek! este fél ötre sikerült elérni, hogy minden lenyugodjon.” (Vajon mi minden éghetett? Kezdetben inkább fehér a füst színe. Bizonyítja ezt a harmadik tüzet először megpillantó vallomása. Ott esőfelhőről ködre javították a jelentés szövegét. A brennbergi szén fekete füstje különböző műhelyekből szállhatott föl. Szenet sok helyen tároltak, lakások fűtésére is használták.)

„Már azt gondoltuk, hogy minden veszély elmúlt, amikor ugyanennek a hónapnak a 22. napján, éppen pont délután egy óraker a Hátulsó utcában [5. sz., akkor 122. A ház, némileg átépítve, ma is megvan.] a tűz ismét kitört. Az emberek döbbenete az egész városban minden mértéken felüli volt. Ezzel nem törődve, mindenki a helyszínre igyekezett, oltani és segíteni. A tűz leírhatatlan erővel harapódzott el maga körül, éppúgy, mint először, s rövid időn belül a Külváros Pozsony felőli része lángokban állott és hamuvá vált.

Ám a szerencsétlenség mértéke még nem telt be, mindjárt az erre következő 24-én reggel fél ötkor harmadszor is kitört a tűzvész. Az Ikvahíd mellett az utolsó előtti házban. [Ténylegesen eggyel nyugatabbra.] És vészett erővel nyomban hatalmába kerítette azokat az épületeket, amelyeket az első és a második tűzvész megkímélt. Csupán némely háznak gyors lerontása segített. Isten oltalmazza meg Sopront hasonló nyomorúságtól és szerencsétlenségtől, sok, sok éven át!

Ebben a háromszori heves tüzi veszedelemben sok ember tűnt el, s néhányukról biztos tudomásunk van, hogy megégették. [A magisztrátus és az anyakönyvek adatai szerint legkevesebb 14.] – Sok marha is odaveszett; nagy mennyiségben égett el termény, széna és szalma. A teljes kár összege több millióra becsülhető, egyáltalán ez oly nagy, hogy a soproniak korábbi jóléte, még kedvező körülmények közepette is, talán csak sok év múlva érhető el.

Néhány előkelő tábornok úr, mint az Albert főherceg vasas ezred törzskara, amely itt a városban található, a kaszárnyabeli légénységgel együtt megfeszített erővel dolgozott; a közeli helységekből elszállásolt légénységből is jöttek rövid időn belül, s szabályos tábori vertek a Neuhof [Erzsébet-kert] mellett, az Újteleki-kapun kívül. Sőt mi több: Bécsújhelyből is érkezett le néhány gyalogos, akik ott voltak bekvártélyozva, hogy munkát végezzenek, illetve őrséget álljanak. Eközben éjjel-nappal járőröztek

körös-körül mind a lovasok lovukon, mind a gyalogosok gyalogszerrel. El lehet gondolni, milyen félelmetesnek látszott és valóban félnivaló is volt.

Pejacsevich gróf szenvedte el a legnagyobb kárt. Nemcsak az egész ház [a mai Petőfi tér 6.] nagy tetőzete hamvadt el, minden szoba valamennyi drága grófi berendezéssel együtt, amelyből jóformán semmit sem tudtak megmenteni, hanem még a pince is hamuvá égett, ahol száz öl tűziját tároltak, hogy még a nyolcadik napon is találtak tűzfészket, holott éjjel-nappal dolgoztak ott. Úgy hallani, hogy kárát több mint 130 000 pengőforintra becsüli.

Az utolsó tűz éppen egy vasárnap keletkezett. Az evangélikusok sem aznap, sem a rá következő hétfőn nem mertek istentiszteletet tartani, mert aggódtak és féltek. Arra a kérdésre, hogy miképpen keletkezhetett ilyen rövid idő alatt három ilyen borzasztó tűzvész, az általános válasz: vigyázatlanság és hanyagság volt az oka."

Ami az időjárást illeti, azt csak némileg erősíti meg a Wiener Zeitungban közölt, s a bécsi Uránia Csillagvizsgálóból származó adatsor. Annyi bizonyos, hogy a Réaumur-skálán már június közepétől szinte folyamatosan emelkedett a hőmérséklet. A csúcs a harmadik tűz reggelén Bécsben mért 25,6 fok, Celsiusra átszámolva.

A városi gárdisták (más néven muskétások), városi és urasági szolgák, toronyőrök és a céhek tagjai tudták és kellett, hogy tudják használni a tűzoltó-felszereléseket. Mik voltak? Az oltás eszközei közül a „nehéztűzésre” a két lóval húzott, négykerekes, tartályos-tömlős sárgaréz tűzifecskendő. Megpróbálkoztak azzal, hogy egy helybeli harangöntőmester készítsen el ilyeneket, de aztán 1789. augusztus 22. inkább fordultak Bécs felé.

Hosszas habozás után végül eladtak a mesternek két rossz rézágyút, mint nyersanyagot, hogy ezzel is csökkentsék a költségeiket, majd megrendelték a négy meglévő tűzifecskendő javítását és egy új készítését. A különbséget készpénzzel egyenlítették ki.

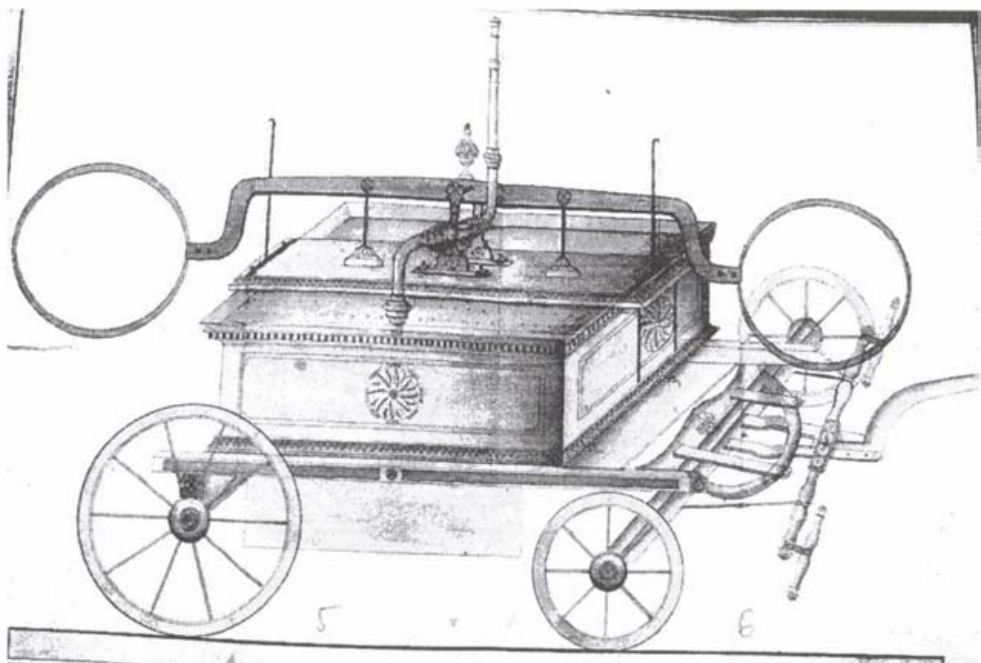
Ezek aztán – időnkénti javítgatásokat nem számítva – még hosszú évekig, a hármas tűzvész után is, alkalmazhatók maradtak.

Kivülük kisebb-nagyobb fecskendők, bőrből és szalmából készített vödörök, valamint csáklák és lét-rák alkották a felszerelést. Ezeket a bel- és külváros időjárás ellen megfelelően védett helyein tárolták, s gondoskodtak arról, hogy mindig jó állapotban legyenek. A kutak, az Ikva és a városárokból visszamaradt két tó (a kisebbik a Brückl Teich a mai Petőfi téren, a nagyobbik a Dominikaner Teich a mai Széchenyi téren) adták a vizet közvetlenül, de előre vízzel feltöltött kádokról, tartályokról is szólnak az írások.

A városnak kevés volt a fizetett embere a rend fenntartására és a tűzoltáshoz. Ezért jól jött a katonaság segítsége. Ezt már évekkel előbb tisztázták az illetékesek egymás között. 1801-ben írják a városparancsnoknak: tűzvész esetén sok mihaszna, tétlen és hátráltató néző szokott előfordulni az ifjúságból, küldönc, és külön, akiket távol tartani a helybeli városi őrség nem lenne elégséges, mert ezeket részben az oltásra, részben a felügyeletre és az ingóságok mentésére is adott esetben az ilyen alkalommal megsérült személyekhez kell szétosztani. Ennél fogva a mi szerény véleményünk szerint még elmegy, ha egy tűz alkalmával (amelytől Isten kegyelme óvjon meg minket) az oltáshoz vezényelt katonai őrségből néhányat az illetéktelen és felesleges nézők távol tartására osztanak be, hogy ezzel a víz és a tűzoltószernek oda vitelének útja mindig szabad maradjon."

A tűzoltás eszközeit időnként összeírták. Az 1797. évi végeredmény: 5 nagy kocsifecskendő (1 a Városházán, 2 a Brückl-tó mellett, 1 a Városmajorban, 1 a Domonkos-tó mellett), 264 kézi fecskendő, 233 vödör, 12 kocsis, 12 lajtos kocsis, 12 kád, 15 merítő, 33 létra és 32 csáklya. A következő összeírásokról, 1808. július 10-én, összesen 51 megújítandó és 13 javítandó kézi fecskendőt, valamint 17 megújítandó és 100 javítandó vödört mutattak ki.

Az eszközök a hármas tragédia nagy kavarodásában jócskán szétszóródtak. Az 1808. július 30-i hirdetmény alapján ezeket összeszedték és átvizsgálták. Jelentésük szűk két héten belül készen állt. A nagyobb eszközök darabszáma ugyan megvolt, de rajtuk számos javítás vált szükségessé. A bőr- és szalmavödöröket, valamint más kézi fecskendőket legutóbb július 10-én vették számba. Akkor 246 bőrvödör volt, most csak 132-öt találtak, az 53 szalmavödörből 46 maradt, a 289 kézi fecskendőből mindössze 129. Ezek sem hibátlan állapotban. Ez a leltározás, illetve revízió azzal a meglepő tanulsággal szolgált, hogy számos városi tulajdonban volt vödört és fecskendőt, amelyeket magánházakban tároltak, a hármas tűzvészben nem is használták, mert azokat senki sem kereste.

Schauer, Joseph bécsi mester terve a nagy rézfecskendőről 1790-ben

A lakosság könnyelműsége és fegyelmeztlensége ellen mit tehettek egyebet: hirdményeket függesztettek ki a városkapukra, és adták oda a dobosnak, hogy a rossz helyen, vigyázatlanul tárolt hamutól a dohányzásig és a világításig mindenre figyeljenek.

A figyelmeztetés sohasem volt elég. Elképesztő, hogy mit művelt az egyik jámbor polgár: a tuskók szétrepesztésére használt puskaport a tűzvész előtt a kályhába mentette. A hármas tragédiát ugyan megúsza, de utána egy békés estén a kályha felrobbant.

Sajnálatos, hogy hirdményben kellett figyelmeztetni: meg fogják büntetni a rongálókat, különösen azokat, akik a tűzoltószerszámokban tudatosan kárt tesznek, vagy azokról bármit eltulajdonítanak. Két dukát büntetés lesz ilyenformán megállapítva.”

Jellemző a lakosság idegállapotára a vészek után, hogy a környékeliek követelésére meg kellett rendszabályozni a vég vásznakat a falakon kívül ösödök óta kunyhóikban kénezással fehérítöket, mert a fel-feltámadó szél a szikrákat ráfújhatja a házakra.

A magisztrátus már közvetlenül a tüzek után latinul jelentett a királynak, nem utolsó sorban azért, hogy kölcsönt kérjen a helyreállításokhoz. Az augusztus 12-i latin összefoglaló jelentésben összegzik a károkat. Ezek szerint a város és polgárai vesztesége 2 340 662 forint és 30 krajcár, ebből a várost magát 148 711 forint kár érte.

A tanácsnokok különben sem vesztegették az időt. Már mindhárom tűz másnapján nekiláttak a nagy feladatnak: megállapítani, hol keletkeztek és kinek a felelősségéből. Ezek a (német nyelvű) vallomások ugyan nem vezettek egyértelmű eredményre, ám olyan keresztmetszetet adnak azoknak a napoknak az életéből, amit semmilyen megszerkesztett leírás sem tudott. Előttünk jönnek-mennek, beszélgetnek, tesz a dolgukat gyerekek, felnöttek, felelős vezetők, házi szolgák. Borotválástól beszélgetésig, netán ebédig, avagy hajnali töpörtyűevésig, mosott holmi cipelésétől ökreik etetéséig. És aztán egyszerre úrrá lesz rajtuk a rémület. Egyébként a tanúk úgy vallanak, ahogy a tanúk általában: először vigyázatlanul ezerfélé, aztán ha lehetne, mindent visszavonnának. „Hát így történt” – sóhajt föl a végén a kérdésébe belefáradt biztos.

Délelőtt, amikor a tisztviselők elindultak a városházáról, már tudták, hogy melyek voltak a tűzfészkek. Az első a Schäffer-ház (a városi sörház mellett, a mai Dorffmaister utca és Balfi utca sarkán), a második a Kager-ház (Hátulsó u. 5.), a harmadik a Thirring-ház (Szentlélek u. 5.). Egyik sem égett porig,

mindegyiken belül vizsgálódhattak. Korábbi esetekből kiindulva a szolgálát, inasokat vették elő, s leginkább a kémények körül keresték az okot. A családfők, mesterek felelőssége abban érhető tetten, hogy el akarták-e hallgatni a már észrevett tűz keletkezését. A bennégett szegény Kager József már nem nyilatkozhatott, felesége pedig másodjára kategorikusan letagadta, hogy reggeltől használta volna a tűzhelyét. (Pedig onnan indult a második vész.)

Az első tűz okának vizsgálata hamar eljutott a dohányzásig. Érdekes viszont, hogy az öngyulladás lehetősége fel sem merült. Pedig valamennyi kihallgatott legény, szolga, muskétás kitűnt abban, hogy a nagy forróságban (a hely jobb kihasználása érdekében) még tömörítette is a padlásra hordott szénát. Amikor a bizottság kivonult a helyszínre, előttük szaladtak szanaszét a gyerekek, s jelezték az eseményt az ebédet készítő háziasszonyoknak. Akik aztán jöttek is fontosságuk tudatában. Meg hát szerették volna hallani, mi igaz a sokféle pletykából. És mi lesz a segélyekkel. Gondolom, egymás szavába vágva mondták el, hogy ők mit láttak és mire gyanakodnak. A tanácsnokok igyekeztek bizonyos rendet tartani a kihallgatásokban. Elsősorban a házbelleket, aztán a környékről jelentkezőket vették elő. A hozzájuk beosztott muskétások gondja volt néhány férfi előállítására. Önjelölt tanú is akadt, például a könyvkötő Kilián úr, aki szinte már látó távolon kívülről látta, amit látott.

Alighanem csak ebéd előtt vizsgálódtak. Hangsúlyozottan délutánra maradt Pejacevich gróf gondnokának bejelentése a második tűzzel kapcsolatosan, amit tisztelettel feljegyeztek ugyan, de végül nem fogadtak el. Mindenütt a kéményeket vizsgálták, de sehol sem találtak semmi gyanúsat. Holott, ha hitelt adnak a padláson fehérneműt aggató cselédnek, vagy a Kager-gyerekeknek, akik a sikoltást (Ó, jaj, Jézus!) hallották, akkor éppen a tűz okán megőzvegyült Kager Józsefnét marasztalhatták volna el, vigyázatlanlanság miatt. Csak nem azért hagyták békén, mert polgárosszony volt? S ellene csupán egy cseléd, meg két gyerek vallott?

Könnyű utólag okosnak lenni, de leszögezhetjük, hogy az első tüzet a Schäffer-ház padlására tömörített széna öngyulladása okozhatta, a másodikat a háziasszony vigyázatlanlansága (talán forró zsír ömlött a tüzre), a harmadikat valóban gyújtogatás idézhette elő. (Bosszúból, hogy a gyújtogató házának tetőzetét az első tűzkor lerontották.) A tanácsnokok sok tanút meghallgattak, jegyzőkönyveztek, de mélyebbre nem ástak. A cédulák? A pletykák és rémhírek? Azok, ahogy jöttek, elszálltak a semmibe.

A hármastűzvész kárának összesítése a hivatalos kimutatások, az adófőkönnyvek és Thirring Gusztáv Sopron házai és háztulajdonosai 1734–1939. Sopron, 1941. című könyv alapján:

Az első tűzvész károsodott házai összesen: 204 ház. Összes háztulajdonos: 117, házrésztulajdonos: 207, adózó lakó: 338. Az első tűzvész teljes kára (a városi épületek nélkül): 1.413.570 fl, átlag 6929 fl.

A második tűzvész károsodott házai összesen: 95 ház. Összes háztulajdonos: 52, házrésztulajdonos: 118, adózó lakó: 108. A második tűzvész teljes kára (a városi épületek nélkül): 612.846 fl, átlag 7384 fl.

A harmadik tűzvész károsodott házai összesen: 45 ház. Összes háztulajdonos: 30, házrésztulajdonos: 49, adózó lakó: 77. A harmadik tűzvész teljes kára (a városi épületek nélkül): 155.405 fl, átlag 3453 fl.

A három tűzvész károsodott házai összesen: 344 ház. Összes háztulajdonos: 199, házrésztulajdonos: 374, adózó lakó: 523. A három tűzvész teljes kára (városi épületek nélkül): 2.181.821 fl, átlag 6343 fl.

A kár mértékét bajosan tudjuk értékelni. Mit takarnak az átlagok? Sajnos nem maradtak meg a károk felmérésekor készített listák. Így azt sem állíthatom teljes bizonyossággal, hogy beszámították-e a berendezést és a mezőgazdasági veszteségeket (mezőgazdasági építmények, felszerelések, készletek). Egy kópházi esetből következtetve: valószínűleg igen.

Az átlagok általában nem adnak választ arra a kérdésre, hogy mennyire pusztultak el a házak. „A hármastűzvész következtében 340 lakóház, s még annál is több gazdasági épület vált a tűz martalékává, belül is több égett ki” – olvasható a királynak küldött július 25-i jelentésben. Tehát nem mindegyik égett ki belülről is.

Michel írja: „Amikor Sopron szegény jó lakosai már a legnagyobb kétségbeesésben leledettek, és még mindenféle cédulákat is találtak, hogy vasárnapig az egész város lángokban borul, mindenki céltalanul járkált, sápadtan és összetörten. Senkinek sem volt kedve kimenni a földekre dolgozni, még kevésbé a házakban maradni, ha ugyan nem égtek le. Így félelemből, hogy életüket veszítik öveikkel együtt egy hirtelen jött [újabb] tűzben, mindenki az utcákon ténfergett és a leégett házakban aludt.” Az ijedelem nagyobb lett volna, mint a tényleges kár?

Tudjuk még, hogy a kaszárnának is csak a tetőzete égett le, bár több fala életveszélyesen megrongálódott. A benne lakók elköltöztetésüket kérik, mert beáznak. Viszont Hacke (Hacky) asztalos plusz

segélyt kap, hogy házát, amelyből csak a puszta falak maradtak meg, lebontathassa. A segélyek megosztása is azt jelzi, hogy nem egyforma a pusztulás mértéke. A 21 legjobban károsult 170 forintja mellett vannak 100 forintos (13), 50 forintos (27) és 20 forintos (22) összegek is.

És ne feledkezzünk el a tűzoltás okozta károkról sem. Idézem az erre vonatkozó megállapítást: „És 39 háznak a tetőszerkezetét kellett lerontani, ennek folytán jogilag lehetséges a kárpótlás” – írja a magisztrátus a császárvárosba 1808. augusztus 31-én.

A város vezetősége, látva a károk mértékét, kiterjedt levelezésbe kezdett, hogy minél nagyobb adományokat oszthasson szét a rászorultak között. Végül augusztus 9-én, illetve 11-én jutott el odáig, hogy helyben összegyűjtött pénzből és addig beérkezett adományokból a kárvallottaknak, káruk mértéke szerint, segélyt osszon. 1808. október 15-én is csak 14 538 forint 38 krajcár az érkezett segítség nádortól, főhercegektől, városok gyűjtéséből stb.

Sopron vezetősége a királynak szóló jelentésében már az első tűzvész másnapján megpendítette, hogy a helyreállításokra legalább százezer forintos kölcsönre lenne szüksége. Az összeget az újabb tragédiák után a kétszeresére emelték. Hogy a siker biztosabb legyen, szövé tették: régtől tartozik nekik a katonaság és a nemesi felkelés.

1808. október 14-én indult útjára a folyamodvány. A kedvező választ Bécs város katonai parancsnokságában 1808. október 27-én keltezett, 11494. sz. iratból tudhatták meg Sopronban.

A város úgy segített még a kárvallottakon, hogy igyekezett számukra olcsóbb építőanyagot, valamint élelmiszert adni. És maximálta a munkásoknak fizetendő bért.

A segély csak töredéke a kimutatott kárnak. Persze még hiányoztak a városban azok a hitelintézetek, meg a biztosítók, amelyek a lakosságnak segíthettek volna. Miben bízhattak még a polgárok és lakók? A jó termésben. A krónikárok szerint ez legalább „bejött”.

A város tanácsának és választott községének nem csak saját tulajdonában lévő épületeit kellett rendbe hozni, és támogatni a lakosságot az újjáépítésben, hanem a legalapvetőbb élelmiszernak, a lisztnek az előteremtésében is törnie kellett a fejét. A rendkívül száraz nyár napsütése felperzselt a terményt és fenékgig apasztotta a malmok csatornáinak vizét. Ráadásul az éhes szájak száma is növekedett. Fiedler krónikájában megjegyzi, hogy 1808. október végéig több mint 800 idegen ács dolgozott a városban, a helyiek is voltak vagy nyolcvanan.

Az már az első pillanatban világossá vált, hogy hirtelen, egyszerre és nagy mennyiségben lesz szükség épületfára. A saját érdekében is igyekezett a város a beszerzési árakat alacsonyan tartani. A mások nyomorúságán nyereszkedni kívánók megrendszabályozására született a következő intézkedés:

„Bár a háromszori, itt volt háromszoros rettenetes tűzvészből származó nagy szerencsétlenség és beláthatatlan kár után, amely meg kellett, hogy indítsa mindenkinek a részvétét, felebaráti szeretetét és szívesen segíteni, egyáltalán nem volt föltételezhető, hogy olyan érzéketlen emberek lehessenek, akik egy ilyen hatalmas és közel általános kár és nyomorúság körülményei közepette, a szorongatott embereket még inkább sújtják, kihasználják, ennek ellenére éppen az ellenkezőjét kell tapasztalni. Mégis ekkora garázdálkodást és újabb megterhelést ezen szorongató viszonyok között embertársaink már nem bírnak elviselni. [Több, mint a fele kihúzva.]

Ennélfogva

1. pont. Egy háztulajdonosnak sem engedetik meg, hogy építkezésének irányítását a mester felügyelete és vezetése nélkül segédnek engedje át, vagy vele akkordban dolgoztasson, hanem a munkáját egy mesternek adja át és pedig azért, mert az építésvezetésért a mester, nem pedig a segéd kell, hogy feleljen. És az utóbbi, ha a mester felügyelete nélkül dolgozna, az csak lehetőség lenne különböző viszályokra és káros építő munkára.

Éppen ezért

2. pont. Senki se merészeljen egy kőműves- vagy ácssegéddel, vagy másvalakivel, aki a vonatkozó mesternél van alkalmazásban, magasabb bér ígéretével, vagy egyéb, titokban megbeszélt fizetéséért megegyezni, vagy

3. pont. Az itt meghatározott béreknél magasabbat fizetni, vagyis mindenki tudomására ezennel közhírré tétetik, hogy senki se merészeljen az itt meghatározottnál magasabb bért fizetni, mint

kőműves- és ácslegénynek naponta, óra-meghatározás nélkül

1 forint 30 krajcár

minden túlóráért

6 krajcár

<i>a pallérnak naponta</i>	<i>1 forint 36 krajcár</i>
<i>az adogatónak, éspedig</i>	
<i>a. a férfiaknak</i>	<i>42 krajcár</i>
<i>b. a nőknek</i>	<i>39 krajcár</i>
<i>A kőművesek melletti malterkeverőknek,</i> <i>nemtől függetlenül</i>	<i>45 krajcár</i>
<i>Az adogatónak minden túlóráért</i>	<i>3 krajcár .[...]</i>
<i>És az irat befejezése:</i>	

„4. pont. Ha valaki ezt a közjó érdekében hozott rendelkezést átlépi, amit egy erkölcsös polgárról egyáltalán nem lehet feltételezni, minden egyes tettenérés esetén, a szabálysértőtől a 32 forintos pénzbüntetést könyörtelenül be kell hajtani és a tüzesetekre elkülönített pénztárba befizetni, az itt említett kőműves- és ácssegédeket azonban – mint szófogadatlanokat – a körülmények figyelembe vételével, azokhoz mért testi fenytetésben kell részesíteni. Sopron, 1808. augusztus 2-án.”

Az érintett népesség tényleges számát csak becsülni tudjuk. Thirringnél az 1784/85. évi összeírás szerint az I. fertályban 1763-an (99 ház), a II.-ban 2428-an (146 ház), a III. ban 2234-en (146 ház), a IV.-ben 2686-an (153 ház) laktak. Összesen 10 078-an (595 ház). A III. és IV. fertályban pusztított az első tűzvész, a 299 házban 4920-an laktak. Az I. fertályban pusztított a második tűzvész, ott 1785-ben 99 házban 1763-an laktak. A harmadik tűzvész a II. fertályt érintette. Itt 146 házban 2428-an laktak 1785-ben. A tűzvészek elpusztult házai: 204 a 299-ből (68,2%), 95 a 99-ből (96%) és 45 a 146-ból (30,8%). Érintettek a százalékok szerint: az elsőben 3356, a másodikban, 1693, a harmadikban 748, összesen: 5797 lakó lenne. Abban hiába is reménykednénk, hogy egy pontos kimutatás ezeknél a számoknál kevesebbet hozna ki. A Vörös Kakas meg lehetett elégedve.

Krónikairóink igyekeztek kiirni magukból ezt a szörnyű hármas istencsapást. A lakosok túlnyomó többsége azonban – az első napok céltalan, rettegő kóválygása után – az ellenkező végletbe látszott esni. Fiedler megrovással kísért látletele jelzi, hogy egy csapásra felfedezték maguknak a kávéházi könnyű szórakozást, és sorba álltak a színházjegyekért. Miért is? Mert odabent a színpadhoz kötötten láthatták a rémdrámák sorát. Borzongtak abban a biztos tudatban, hogy onnan nem csap ki feléjük a tűzes forgószél.

A történelem hozott még ilyen lélektani pálfordulást később is. Az első világháború embereket, családokat nyomorító történései közepette folyamatosan tömve voltak a celluloid- szalag körülhatárolt birodalmi, a Bioscop, a Városi Mozi és a Kíno egyaránt. S a második világégés romhalmazai mögül azt figyeltük, mikor apad a sor a színház és a mozik pénztárai előtt. Az ember alapvetően optimista lény. A Vörös Kakas nem csak a tűz jelképe, hanem a Feltámadásé is. Dum spiro, spero. Ma már le kell fordítani: amíg lélegzem, reménykedem.

Hárs József

Teleki Blanka elítéltetésének emlékezete

155 éve ítélte a hadbíróóság Teleki Blankát 10 évi várfogságra. Így, annyi neves honfitársához hasonlóan ő – és hűséges barátja, munkatársa Leővey Klára – emlékéit is őrzik Kufstein várának ma múzeumot rejtő zordon falai. A reformkor és a szabadságharc korának e legeszeményibb női alakjáról illetlenség lenne megfeledkeznünk, s nem szólnunk a Kárpát medencében és Európában szétszórt emlékhelyeiről. Hosszúfalva, Kolozsvár, Pest, Kufstein, Bécs, München és Párizs bőven őrzik Teleki Blanka jelölt és még kutatható emlékeit.

Közismert, hogy a magyar turista ha Párizsban jár, bőven találkozhat a Szajna bal partján már szinte egymást érő magyar vonatkozású emlékhelyekkel. Hiszen viszonylag kis sétával: Batsányi János, Ady Endre, József Attila, Radnóti Miklós jelölt – s mások, igaz még nem jelölt, de jól ismert – lakhelyeit keresheti fel. Ekkor ne feledkezzünk meg Teleki Blanka emlékeiről, például a grófnő utolsó lakhelyéről és sírjáról sem.